

DOC. DR. JOLANTA ZABARSKAITĖ

*Lietuvių kalbos institutas
Institute of Lithuanian Language
Vileišio g. 5, LT-10308 Vilnius
El. paštas jolanta.zabarskaite@lki.lt*

DOC. DR. IRENA SMETONIENĖ

*Vilniaus universitetas
Vilnius University
Universiteto g. 3, LT-01513 Vilnius
El. paštas irena.smetoniene@vlkk.lt*

Santrauka

Straipsnyje kalbama apie vieną iš kalbos politikos sričių – mokslo kalbos politiką. Per dvidešimt nepriklausomybės metų išryškėjo tam tikri veiksniai, lemiantys kalbos statusą ir vartoseną: kalbos reglamentavimas teisės aktais; lietuvių kalbos tapimas oficialia Europos Sąjungos kalba; globalizacija; emigracija. Mokslo kalbos politika kalbos planavimo teoretikų nagrinėjama tarptautiniu ir nacionaliniu lygmenimis, o Lietuvai dar aktualu, koks yra Europos Sąjungos institucijų požiūris į daugiakalbystę ir nacionalines kalbas, kaip į mokslo kalbą žiūri Lietuvos intelektualai, su kokiais problemomis susiduria tarptautinė mokslo bendruomenė ir ko iš jos galime pasimokyti, kaip mokslo kalbos politiką galima veikti per baltistikos centrus.

Reikšminiai žodžiai: kalbos politika; mokslo kalba; kalbos politikos gairės; strategija.

Įvadas

Lietuvoje prasidėjus naujam istoriniam etapui, pasikeitė tiek politinis, tiek ekonominis, tiek socialinis gyvenimas, kalba taip pat įžengė į naują raidos laikotarpį. Pirmiausia susirūpinta jos statusu, vėliau priimamos Kalbos politikos gairės, kurios apėmė visą kalbos politiką, struktūruotą pagal pasaulyje pasitvirtinusią kalbos politikos planavimo metodiką. Šiandien jau galima kalbėti apie tam tikras perspektyvas išlaikyti nacionalinę kalbą visose gyvenimo srityse, aiškesnės grėsmės atskirų visuomenės ir valstybės gyvenimo sričių kalbai. Per dvidešimt metų išryškėjo tam tikri veiksniai, kurie lemia kalbos statusą ir raidą:

1. Priimamas Valstybinės kalbos įstatymas, kiti teisiniai dokumentai, saugantys ir ginantys lietuvių kalbą. Nebepatiriama išorinė politinė prievarta – buvusioji prievartinė dvikalbystė, vykdyta Lietuvos okupacijos laikotarpiu (1941–1990)¹.

2. Lietuvių kalba tapo oficialia Europos Sąjungos kalba, tačiau jai iškilo naujų uždavinių. Vienas iš svarbiausių – teisės aktų vertimas į lietuvių kalbą. Dėl šios priežasties imama kurti nauja terminologija, formuojasi naujo tipo teisinė ir kanceliarinė lietuvių kalba, kuri, be abejo, turės įtakos tolesnei lietuvių teisinės kalbos raidai.

3. Lietuvių kalbą veikia globalizacijos procesai. Anglų kalba įsi-

¹ Jos metu lietuvių kalba nebebuvo laikoma valstybine. Ji nebuvo draudžiama, buvo vartojama ir buitėje, ir spaudoje, bet svarbesniais, ypač politiniais, atvejais pirmenybė buvo teikiama rusų kalbai: rusiškai vykdavo vienintelės vadovaujančios Lietuvos komunistų partijos Centro komiteto pasitarimai; šia kalba tvarkė dokumentaciją ir susirašinėjo pagrindinės Lietuvos įmonės, tam tikros įstaigos; reikšmingiausių mokslo sričių darbus lietuviai irgi dažniausiai turėjo rašyti rusiškai. Visuose Lietuvos universitetuose vyko paskaitos rusų kalba.

gali daugelyje viešojo gyvenimo sričių. Dėl jos pradeda lėtėti lietuvių mokslinės kalbos raida, ypač tikslųjų ir biomedicinos mokslų srityse. Globalioje rinkoje pasikeitė kalbos ir verslo santykiai, t. y. vis labiau įvertinamas gimtosios kalbos poveikis verslui ir vartojimui.

4. Emigracijos, imigracijos ir ES piliečių mobilumo procesai yra susiję su valstybinės ir (arba) gimtosios kalbos vartojimo, mokymo(si), prestižo reiškiniais ir kalbų kontaktų problemomis. Kalba patiria savuosius poindustrinės istorijos iššūkius ir bendrųjų humanitarinių reiškinų pokyčius, jaučiamus visame pasaulyje, kurio ideologiją formuoja medijos ir pomodernistinė savivoka. Sociolingvistai lengva ranka pametėję pasauliui skausmingą nacionalinių kalbų mirties idėją. Lietuvoje apie tai kol kas šnekama emociškai arba populistiskai, atsakomybės už šios grėsmės patvirtinimą ar paneigimą nesiima nei kalbininkai, nei filosofai, nei sociologai.

Dar ne visi iššūkiai lietuvių kalbai yra atpažinti ir įvardyti². Vienas iš tokių iššūkių – mokslo kalbos situacija Lietuvoje. Apie tai daug kalbėta įvairiose diskusijose, tačiau išsami apžvalga su įžvalgomis ir apibendrinimais teikiama pirmą kartą. Mokslo kalbos politika yra bendrosios valstybės politikos dalis, todėl tikimasi į problemą atkreipti „Parlamento studijų“ skaitytojų dėmesį ir paskatinti imtis atitinkamų veiksmų. Straipsnio mintys naujos dar ir todėl, kad Lietuvoje apskritai trūksta teorinio kalbos politikos pagrindimo, galima paminėti tik pavienius Meilutės Ramonienės straipsnius, bet jie daugiausia skirti tarmių ir dialektų dermei su bendrine kalba, tarmės prestižo klausi-

² Kalbų mirtis pasaulyje yra reali, manoma, kad pasaulyje vidutiniškai kas 14 dienų miršta viena kalba. Procesas yra intensyviausias Šiaurės Australijoje, Centrinėje Pietų Amerikoje, Šiaurės Amerikos viršutinėje Ramiojo vandenyno pakrantės zonoje, Rytų Sibire ir JAV pietvakariuose. Tai daugiausia genčių kalbos, kurios neturi rašto. Deja, ir Lietuvoje regime karaimų kalbos išnykimo nesustabdomą procesą.

mams. Daugiau apie kalbos politiką yra rašiusi Irena Smetonienė³, tačiau mokslo kalbos politika ir šiuose straipsniuose apžvelgiama tik fragmentiškai. Artimiausi kaimynai kalbos politikos teorinių veikalų jau yra išleidę, juose deramą vietą randa ir mokslo kalbos politika⁴.

Straipsnyje pasitelkus aprašomąjį ir analitinį metodus siekta atkreipti dėmesį į tarptautinę padėtį ir kitų šalių konkrečius veiksmus, išvadose pateikti galimą problemų sprendimą.

Mokslo kalbos politika

Mokslo kalbos politika kalbos planavimo teoretikų paprastai nagrinėjama tarptautiniu ir nacionaliniu lygmenimis. Pas mus įprasta išskirti keturis lygmenis: Europos Sąjungos institucijų nuostatos į nacionalinių kalbų išsaugojimą daugiakalbystės aplinkoje; kitų šalių patirtis ir pastangos išsaugoti mokslą nacionalinėmis kalbomis; Lietuvos valstybės ir akademinės bendruomenės nuostatos ir netiesioginės kalbos politikos formavimas per baltistikos centrus.

Europos Sąjungos institucijų mokslo kalbos politika. Atkreiptinas dėmesys į Europos Bendrijų Komisijos 2003 m. liepos 25 d. pranešimą Tarybai, Europos Parlamentui, Ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Kalbų mokymosi ir kalbinės įvairovės skatinimas: 2004–2006 metų veiklos planas“: „Neanglofoniškoje šalyse neseniai pradėjusios vyrauti tendencijos užtikrinti dėstymą anglų kalba gali turėti nenumatytų padarinių nacionalinių

³ Kalbos statusas – politikų rankose. *Seimo kronika*. 2002, Nr. 17; Smetonienė, I. Language policy in Lithuania. *Res Balticae*. 2003, Nr. 9; Smetonienė, I. Valstybinės kalbos politika Lietuvoje. *Best Practices of Learning Less Widely-used Languages in Multicultural and Multinational Europe: konferencijos pranešimų rinkinys*. 2004; Smetonienė, I. Lietuvių kalbos politika Europos kalbų politikos kontekste. *Kalbos kultūra*. 2005, Nr. 78; Smetonienė, I. *Kalbos politikos planavimas ir šios veiklos rezultatai. Kalbos Lietuvoje: siekiai ir laimėjimai*. 2007.

⁴ Rannut, M. *Пособие по языковой политике*. 2004; Apinis, R. *Break-out of Latvian. Sociolinguistic study*. 2008; ir kt.

kalbų išlikimui. Universitetų kalbos politikos formuotojai turi imtis konkrečių priemonių nacionalinei ar regioninei kalbai remti.“

Tačiau pastaruoju metu kalbos politika suprantama kaip užsienio kalbų mokymo(si) politika: šiuo metu kuriamas tinklas HELP (*Higher Education Language Policy* – Aukštojo mokslo kalbų politika), kurį globoja nepriklausoma Europos kalbų taryba (ELC). Šis tinklas sutelks organizacijas, kurioms rūpi, kad universitetų studentai mokytųsi užsienio kalbų, ir skatins jas plėtoti bendradarbiavimą bei dalytis savo iniciatyvomis. Tai ES finansuojamas projektas. Visų universitetų studentų skatinimo mokytis užsienio kalbų tinklas (ENLU) parodė, jog svarbu sukurti nuolatinę Europos sistemą, kuri skatintų universitetų studijų programų studentus mokytis užsienio kalbų. Tai gi, Europos Sąjunga skatina daugiakalbystę ir nesikiša į nacionalines nuostatas, kaip mokslo kalba turi plėtotis atskirose šalyse.

Lietuvos mokslo kalbos politika. Vienas stipriausių, kaip ir daugelio kitų valstybių, politikos veiksnių yra globalizacija, apimanti ūkį ir technologijas, politiką ir kultūrą (įskaitant ir kalbą). Šiandien dėl sparčios mokslo ir technologijų raidos, tarptautinės prekybos ir informacijos mainų kalbos bet kurios valstybės teritorijoje jau nebegali plėtotis nekonkuruodamos su globaliosiomis kalbomis. Tokioje situacijoje lietuvių kalbai, kaip ir daugeliui kitų mažiau vartotojų turinčių Europos kalbų, didžiausią grėsmę kelia vienos užsienio kalbos įsigalėjimas svarbiausiose visuomenės gyvenimo srityse – anglų kalba jau skverbiasi į aukštąjį mokslą, technologijas, mokslo tyrimus, sportą ir pramogas. Bolonijos procesas yra veikiamas tarptautinės tendencijos žiūrėti į švietimą ne kaip į viešąsias, bet kaip į rinkos paslaugas – su tarptautiniu mastu konkuruojančiomis institucijomis, su norma laikomais mokesčiais už mokslą. Šiandien Europos universitetai varžosi dėl užsieniečių studentų siūlydami kursus anglų kalba. Šis procesas prasidėjęs ir Lietuvoje.

Nacionaliniu lygmeniu taip pat atsiskiria kelios mokslo kalbos

politikos sferos: mokslo kalba ir aukštųjų mokyklų dėstomoji kalba. Lietuvos Respublikos Seimo patvirtintų Valstybinės kalbos politikos 2003–2008 m. gairių apžvalginėje dalyje konstatuojama, kad „didėja dalis valstybės finansuojamų mokslo darbų ir kitų intelektualinės veiklos produktų ne valstybine kalba. Dokumentuose, nustatančiuose dėstytojų ir mokslo darbuotojų kvalifikacinius reikalavimus, pirmenybė teikiama mokslinėms publikacijoms užsienio kalbomis. Terminologijos darbas nepriskirtas prie taikomosios mokslinės veiklos, dėl to silpnėja motyvacija plėtoti lietuvišką terminiją ir apskritai visą mokslo kalbą“⁵. Valstybinės kalbos politikos 2009–2013 m. gairėse vėl konstatuojama: „Mokslo ir studijų institucijų dėstytojų bei tyrėjų kvalifikacinius reikalavimus nustatančiuose teisės norminiuose aktuose akivaizdi pirmenybė teikiama mokslinėms publikacijoms ne lietuvių kalba. Toks principas ypač ydingas vertinant humanitarinių sričių, pirmiausia lituanistikos, darbus, nes būtent šių mokslų darbų rezultatų sklaida labai svarbi šalies visuomenės raidai. Lietuvos mokslo plėtros strategijose humanitariniams mokslams skiriamas antraeilis vaidmuo, todėl smunka jų prestižas (teisės aktų nustatytas lituanistikos prioritetas yra deklaratyvus). Tačiau nuo šių mokslų labai priklauso, ar visuomenė neatsisakys tradicinės vertybinės orientacijos, kurios esminis požymis yra bendros istorinės, kultūrinės ir kalbinės tapatybės suvokimas“⁶. Nors šiuo metu mokslininkų kvalifikaciniuose reikalavimuose atsisakyta nuostatos, kad straipsniai užsienio kalbomis yra „aukštesnio lygio“ nei lietuvių kalba, tačiau Lietuvos mokslo erdvę vis labiau užpildo anglų kalba. Didelė tikimybė, kad ateityje prie anglų kalbos pereis ištisos Lietuvos mokslo sritys. Net šiuo metu Vilniaus universiteto grupės, vykdančios projektą „Mokslo kalbos lingvistinio anotavimo metodika“, baigiamojoje ataskaitoje konstatuota, kad kai kurių mokslo sričių

⁵ Prieiga per internetą: <<http://www.vlkk.lt/lit/apie/kalbos-politikos-gaires>>.

⁶ Prieiga per internetą: <<http://www.vlkk.lt/lit/10110>>.

tekstų lietuvių kalba nerasta, todėl išsamus mokslo kalbos tekstynas yra neįmanomas.

Suprantama, kad esama tam tikrų tarptautinių mokslo sričių, tikslųjų ir gamtos mokslo projektų, kur dirba lietuviai ir kitų mokslo sričių specialistai iš pasaulio – šiuo atveju natūralu, kad straipsniai rašomi ir tarpusavyje bendraujama susitarta kalba. Taip pat neginčytina, kad Lietuvos mokslininkai negali apsiriboti tik lietuviškais mokslo žurnalais – tiek humanitarai, tiek kitų sričių mokslininkai rašo straipsnius anglų, vokiečių, prancūzų ar kita kalba. Tačiau Lietuvos ekonomika nėra tokia stabili, kad užtikrintų viso aukštųjų mokyklų rengiamų specialybių spektro paklausą, todėl galima numanyti, kad jaunuoliai vis labiau sieks tokio išsilavinimo, kuris palengvintų kelią į kitų šalių darbo rinkas, t. y. išsilavinimo ne lietuvių kalba. Tik aiškus studijų dėstomųjų kalbų santykio reglamentavimas gali užtikrinti, kad valstybės lėšos nebus naudojamos specialistams užsienio rinkoms rengti.

Motyvaciją studijuoti lietuvių kalba menkina ir bendroji Europos mokslo erdvė, kuriama daugiausia anglų kalbos pagrindu. Didelė tikimybė, kad ateityje prie anglų kalbos pereis ištisos Lietuvos mokslo sritys. Vis daugiau mokslo darbų rengiant anglų kalba bus vis sunkiau tenkinti plačiosios visuomenės žinių poreikius. Akademinių sričių praradimas stabdys lietuvių mokslo kalbos raidą, lietuviškos terminijos plėtrą. Netekusi intelektualiojo sluoksnio, bendrinė lietuvių kalba prarastų visuomenės integruojamąją funkciją. Lietuvos mokslui būtina tarptautinė perspektyva, bet jo plėtra neturi pažeisti Lietuvos visuomenės intereso, todėl valstybės institucijoms būtina teisiniais ir finansiniais švertais reguliuoti mokslo srityje vartojamų kalbų santykį.

Valstybinės kalbos komisijos apklausa parodė, kad kartu apėmus visus universitetus angliškos programos ir anglų kalba ginamos disertacijos neviršija 25 procentų. Kol kas tai normalūs skaičiai, tačiau

turint galvoje, kad Švietimo ministerija neturi mokslo kalbos politikos, jos neturi ir aukštosios mokyklos, šis procentas, tikriausiai, didės dėl objektyvių jau minėtų priežasčių.

Svarbi mokslo kalbos politikos dalis yra jos taisyklingumas, taisyklingų terminų vartojimas ir sklaida. Šiuo metu Valstybinė lietuvių kalbos komisija, reguliuodama lietuviškos terminijos raidą, vykdo Lietuvos Respublikos terminų banko įstatymą. Mokslininkai taip pat deda daug pastangų, kad mokslo kalba plėtotųsi teigiama linkme, o procesai derėtų su valstybinės kalbos politikos principais. Terminijos kokybe taip pat rūpinasi ekspertinė institucija Lietuvių kalbos instituto Terminologijos centras. Šiame centre leidžiamas tarptautinis mokslo žurnalas *Terminologija*⁷. Įsigalėjo labai gera praktika, kai Valstybinei lietuvių kalbos komisijai vadovaujant, apbruojama lietuviškų vadovėlių kalba. Vilniaus universitete sukauptas lietuvių mokslo kalbos tekstynas *CorALit*⁸. Jame moksliniai tekstai suskirstyti į humanitarinių, socialinių, fizinių, biomedicinos ir technologijos mokslų kryptis. Tekstyną sudaro apie 9 mln. žodžių. *CorALit* skirtas kalbininkams, pedagogams, mokiniams, studentams, mokslininkams, kuriems reikia greitos ir efektyvios pagalbos dėl vieno ar kito termino vartojimo arba kai norima sužinoti žodžio ar termino vartosenos sritį. Leidžiamas mokslo žurnalas „Vertimo studijos“, kuriame daug dėmesio skiriama anglų ir lietuvių kalbų kontaktams kal-

⁷ *Terminologija* – mokslo žurnalas, apimantis visas lietuvių terminijos sritis. Redaktorių kolegija: Albina Auksoriūtė (vyr. redaktorė), Sergiusz Griniewicz, Angelė Kaulakienė, Valentina Skujiņa, Algirdas Smilgevičius, Algirdas Petras Stabinis, Sergej Šelov, Rasuolė Vladarskienė, Palmira Zemlevičiūtė. Pirmasis šio leidinio numeris pasirodė pavadinimu „Terminologijos vagos“ (1994 m.).

Nuo 1995 m. Lietuvių kalbos instituto Tarybos nutarimu leidinio pavadinimas buvo pakeistas į „Terminologiją“. Nuo 2006 m. žurnalas tarptautinis. Šio leidinio sudarytojams rūpi ir terminijos praeitis, ir dabartis, ir ateitis, ir teorija, ir praktika. Bendradarbiaujama su Lietuvos aukštųjų mokyklų dėstytojais ir visais, kam rūpi lietuvių terminija, graži ir taisyklinga lietuviška mokslo kalba. Leidinys skiriamas ne tik terminijos tvarkytojams, bet ir jos vartotojams.

⁸ Lietuvių mokslo kalbos tekstynas. Prieiga per internetą: <<http://coralit.lt>>.

bū taisyklingumo aspektu. Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyriuje pradėtos kaupti aktualios kalbos vartojimo duomenų bazės, pradėta tirti ES teisinė lietuvių kalba anglų kalbos poveikio požiūriu.

Kita Lietuvos mokslo politikos problema – dėstomoji kalba aukštosiose mokyklose. Valstybinės kalbos politikos 2003–2008 m. gairėse rašoma: „Įstatymais nustatyta, kad aukštosiose mokyklose dėstomoji kalba yra lietuvių kalba, tačiau daugėja kursų, dėstomų užsienio kalbomis, bet nesusietų su specialybės kalbos tobulinimu. Aukštojo mokslo sistemoje lietuvių kalbos kaip specialybės kalbos tobulinimo motyvaciją pranoksta kitų kalbų mokymosi motyvacija siekiant patekti į pasaulinę darbo rinką. Neskatinamas dėstytojų kalbos tobulinimas. Rezultatas – profesinių puskalbių radimasis ir įsitvirtinimas darbo srityje. Būsimieji užsienio kalbų specialistai nepakankamai išmokomi lietuvių kalbos, todėl labai opi vertėjų lituanistinės kvalifikacijos problema.“ Tarp kalbos politikos uždavinių gairėse siūlo mi tokie spręstini uždaviniai: 1. Reguluoti dėstomųjų kalbų santykį aukštosiose mokyklose; 2. Skatinti specialybės kalbos tobulinimą aukštosiose mokyklose.

Lietuvos Respublikos aukštojo mokslo įstatymas nustato, kad pagrindinė dėstomoji kalba Lietuvos aukštosiose mokyklose yra lietuvių kalba. Kitomis kalbomis galima dėstyti, kai: 1) studijų programos turinys siejamas su kita kalba; 2) paskaitas skaito ar kitus akademinis užsiėmimus veda užsienio aukštųjų mokyklų dėstytojai bei kitų užsienio organizacijų specialistai; 3) to reikia dėl studijų tarptautinių mainų.

Žvelgiant į ateitį šio įstatymo nuostatos neužtikrina lietuvių kalbos kaip dėstymo kalbos statuso, nes nenustato, kurių studijų programų dalį gali dėstyti kviestiniai specialistai. Tikėtina, kad Lietuvos ekonomikai pasiekus aukštesnį lygį aukštosios mokyklos taps pajėgios įdarbinti daugiau kviestinių dėstytojų, dėstysiančių anglų kalba. Aukštojo mokslo sistemoje nepakankamas dėmesys skiriamas lietuvių mokslo

kalbos tobulinimui, lietuvių kalbos kaip specialybės kalbos kokybė palaikoma tik specialiomis valstybės dotacijomis.

Kalbos reglamentavimo atsisakyta ir naujame Profesinio mokymo įstatyme⁹, vadinasi, neužtikrinta Lietuvos piliečių teisė įgyti profesiją lietuvių kalba.

Lietuvos intelektualai įvairiai vertina mokslo kalbos politiką. Techninių mokslų specialistai mano, kad Lietuvai verta pereiti prie mokslo anglų kalba, humanitarai tebeieško sprendimo būdų. Lietuvos edukologijos universiteto rektorius Algirdas Gaižutis straipsnyje „Kalbų politikos scenarijai“ rašo: „Kalbos politikos dabartiniai scenarijai yra įvairūs. Vyraujančios plačiai paplitusios Europos kalbos nebūtinai yra susijusios su geopolitiniais tikslais. Globalizacijos teigiamybės ir iššūkiai tiesiogiai lemia kalbos politikos scenarijus. Vieni iš jų iškelia ir išaukština anglų kalbos drauge su dirbtinėmis, technologinėmis, kalbomis (*makrosoft*, internetas ir kt.) vartojimą. Kitiems svarbu apginti ES daugiakalbiškumo idėją ir praktiką (dar gana pažeidžiamą). Dar kitiems atrodo, kad ateitį turi esperanto kalba, bet ja niekuomet nebus galima perteikti subtiliųjų konkrečios kalbos idiomų, nors kaip žmonių bendravimo ir ryšio priemonė gali būti plačiai vartojama. Dabar labai svarbu ginti daugiakalbiškumo reikšmę, ieškoti būdų, kad kalbos politikos scenarijai nepersipintų su grynai finansiniais, ideologiniais atskirų valstybių interesais ir jų hegemonija¹⁰.“

Baltistikos (lituanistikos) centrai pasaulyje – netradiciniai lietuvių mokslo kalbos židiniai. Mokslo kalbos politiką galima formuoti ir netiesiogiai. Lietuvos valstybės politika pasaulio baltistikos centrų atžvilgiu netiesiogiai prisideda prie lietuvių mokslo kalbos formavimo, nes pasaulio baltistikos (lituanistikos) centrai vaidina teigiamą

⁹ *Valstybės žinios*. 2007, Nr. 43-1627.

¹⁰ Prieiga per internetą: <<http://www.biblioteka.vpu.lt/pedagogika/PDF/2007/85/g145-152.pdf>>.

vaidmenį lietuvių mokslo kalbos raidoje. Baltistikos (lituanistikos) mokslinių tyrimų tarptautiškumas ne tik stiprina mokslo idėjų mainus, plečia mokslines diskusijas, skatina naujus baltistikos (lituanistikos) atradimus pasaulio archyvuose, bet ir daro teigiamą įtaką mokslo kalbos raidai Lietuvoje. Įvairiuose valstybinių institucijų dokumentuose teigiama, kad šiuo metu pasaulyje (daugiausia Europoje) yra per 30 tokių centrų, kuriuose lietuvių kalbą (baltų kalbas) ir kultūrą tiria ir (ar) dėsto nuo vieno iki keliolikos žmonių. Švietimo ministerijos duomenimis, šiuo metu užsienyje yra per 100 humanitarų, kurie dėsto ir tiria arba tik tiria lietuvių kalbą ir kultūrą. Aktyviai (neskaičiuojant emeritų) baltistikos srityje Lenkijoje šiuo metu dirba per 20 profesorių ir docentų, Vokietijoje – arti 10 profesorių ir docentų, Rusijoje – 4 profesoriai ir docentai (be dirbančiųjų mokslo institutuose), Italijoje – 4 ar 5 profesoriai ir daktarai, Čekijoje – 4 (aktyviai dirbantys tiesiogiai baltistikos srityje), JAV centruose, Helsinkyje, Stokholme dirba po 2 mokslinį laipsnį ir vardą turinčius mokslininkus, po vieną profesorių, docentą arba daktarą, dirbantį ne tik mokslinį, bet ir akademinį darbą, turi Prancūzijos, Australijos, Vengrijos centrai. Latvijoje mokslinio potencialo, be abejonės, yra daugiausia, nes latvistika su baltistika susijusi neatskiriama, kaip ir pastaroji su lituanistika. Centruose atliekami įvairiausiai, labai įvairūs lietuvių ir kitų baltų kalbų tyrimai, kai kuriuose iš jų rengiamos disertacijos lietuvių kalba, įnešant indėlį į humanitarinių mokslų kalbos plėtojimąsi. Leidžiami žurnalai, kuriuose straipsniai publikuojami ir lietuvių kalba. Daugiausia baltistikos mokslo žurnalų ir tęstinių leidinių leidžiama (ar buvo leidžiama) Lenkijoje: Varšuvoje *Linguistica Baltica*, kurio išėjo 10 tomų (serija baigta dėl lėšų stokos), serija *Baltica Varsoviensia*, kurios išleisti 4 baltistikos studijų tomai. Šiuo metu Varšuvos universiteto baltistai leidžia periodinį mokslinį leidinį *Prace bałtystyczne*, kurio pasirodė 4 tomai. Poznanės Adomo Mickevičiaus universitete nuo 2008 metų leidžiamas tęstinis leidinys *Perspectives of Baltic Philology*, išėjo du tomai. Nuo 2004 m. Prahos baltistai rengia

ir leidžia Karolio universiteto Filosofijos fakulteto periodinio mokslo žurnalo *Acta Slavica et Baltica* lituanistikai skirtus tomus. Budapešto Eötvös Loránd universiteto lietuvių ir latvių kalbų lektorius Ričardas Petkevičius nuo 2007 metų du kartus per metus rengė *Lietuvių kalbos sąsiuvinį*, kurį nuo 2009 metų, kai pradėjo dėstyti ir latvių kalbą, pavadino *Baltų filologijos sąsiuviniu (Balti Filológiai Füzet)*¹¹.

Nacionalinė valstybės savigarpa skatina rūpintis, kad lituanistikos ir baltistikos tyrimų tradicija būtų išlaikyta, plėtotusi, įgautų naujų aspektų. Tam labai padeda ES daugiakultūriškumo ir daugiakalbiškumo idėja: ES piliečiai skatinami mokytis kalbų pagal modelį 2+1. Tai, kas ne visada yra laikoma naudinga ir skatintina (pragmatiškumo prasme) užsienio universitetuose, yra didžiulė mokslinė, kultūrinė bei politinė nauda Lietuvos valstybės raidai bei nacionalinės tapatybės raiškai.

Tarptautinės mokslininkų bendruomenės rūpinimasis mokslo kalbos situacija pasaulyje. Europos mokslininkai humanitarai skiria didelį dėmesį Europos mokslo kalbos politikai. Mokslo kalbos tarptautinėje erdvėje statusas rūpi mūsų Baltijos kaimynams estams¹². Praėjusiais metais Taline vykusioje tarptautinėje konferencijoje *Nacionalinės kalbos moksle ir aukštajame moksle* buvo nagrinėjama akademinė kalbų politika, analizuojama, kokiomis kalbomis pagal mokslų sritis šalių universitetuose dėstoma studentams, rašomos disertacijos, leidžiami mokslo žurnalai, aptariama mokslo kalbos kokybė ir jos raida šiuolaikiniame, globalėjančiame pasaulyje¹³. Konferencijos metu paaiškėjo, kad Suomija, Nyderlandai ir Danija yra Europos lyderės pagal aukš-

¹¹ Išsamiau žr. Zabarskaitė, J. Baltistikos/lituanistikos centrai pasaulyje. Veiklos ir perspektyvų analizė. *Šiuolaikinis mokslas visuomenei*. Vilnius: Lietuvos mokslų akademija, Lietuvos katalikų mokslų akademija, 2011, t. 1, p. 21–35.

¹² Estijoje buvo organizuota diskusija šviesuomenei, kurią skelbė kultūros leidinys SIRP. Prieiga per internetą: <<http://www.tlu.ee/files/arts/10106/NatAc818599b30c9375d860436bf2b929fef2.pdf>>.

¹³ Konferencijos tezės paskelbtos internete. Prieiga per internetą: <<http://www.tlu.ee/files/arts/10106/NatAc818599b30c9375d860436bf2b929fef2.pdf>>.

tųjų mokyklų programų, disertacijų bei mokslinės literatūros anglų kalba skaičių. Nacionalinių kalbų specialistų tokia situacija netenkina, jie mato neigiamas įtakas kalbos raidai, jos sąvokinio aparato plėtojimuisi. Pavyzdžiui, Suomijoje tuo rūpinasi Suomijos kalbų institutas (KOTUS), kuris ragina universitetus sukurti savo aukštosios mokyklos kalbų politiką, ją viešinti, su kitais universitetais keistis gerąja patirtimi. Tartu universitetas jau turi susikūręs ir pasitvirtinęs savo kalbos strategiją. Joje sakoma, kad pagrindiniai šios strategijos tikslai yra „apibrėžti estų kalbos ir kitų kalbų vaidmenį Tartu universiteto mokymo ir mokslo darbuose bei vidaus ir užsienio ryšiuose; išplėsti kalbinį supratimą bei paskatinti savo darbuotojus ir studentus mokytis įvairių kalbų ir jas vartoti; užtikrinti suprantamą ir teisingą kalbos vartoseną mokymo ir mokslo darbuose bei vidaus ir užsienio ryšiuose. Kad būtų pasiekta pusiausvyra tarp estiško aukštojo išsilavinimo ir tarptautinės mokymo aplinkos skatinimo, Tartu universitetas užtikrina pirmoje ir antroje aukštojo išsilavinimo pakopoje mokymąsi pagal estiškas mokymo programas visose studijų srityse, kad bet kurioje studijų srityje būtų išvengta visiško užsienio kalbos įsigalėjimo; užtikrina bent jau pirmojoje aukštojo išsilavinimo pakopoje mokymo medžiagos estų kalba sudarymą ir skatinimą; didina estų kalbos mokymosi svarbą mokymo programose, ypač mokytojų rengimo mokymo programose; užtikrina estų kalbos mokymosi galimybę tiems Tartu universiteto nariams, kuriems estų kalba nėra gimtoji; skatina kalbos planavimą ir kalbos priežiūrą ir plėtoja estišką terminologiją; pristato estų kalbą ir kultūrą tarptautinės akademinės veiklos srityse užsienyje¹⁴.“

Konferencijoje taip pat buvo pristatytas estų mokslininkų Peepo Nemvaldtsou bei Triin Roosalu atliekamas tyrimas, kaip nacionalinė kalba, vartojama akademiniam diskurse, veikia pasaulio suvokimą (kognityvinis aspektas) ir kalbinės raiškos formas. Tyrimai labai įdo-

¹⁴Visas strategijos tekstas pateiktas internete. Prieiga per internetą: <http://www.ut.ee/sites/default/files/livelink_files/7828982.pdf>.

mūs ir, žinoma, kalba nacionalinės akademinės kalbos naudai. Jei užleidžiamos pozicijos kuriai nors vienai kalbai akademinėje srityje, nukenčia ne tik terminologija, keičiasi pasaulio per kalbą suvokimas ir mažėja kalbinės raiškos formų. Tokių tyrimų reikėtų ir Lietuvoje.

Išvados

1. Būtina sukurti pusiausvyrą, kad Europos moksle būtų išlaikyta daugiakalbystė ir optimaliausiai būtų keičiamasi įvairiakalbių mokslininkų sukurtomis naujomis žiniomis, nes labai svarbu, kad mokslo raida būtų intensyvi ir apie geriausius Lietuvos mokslininkus sužinotų pasaulio akademinė bendruomenė.
2. Akademinės ir mokslo kalbos politikos strategijas turėtų susikurti kiekvienas universitetas. Kadangi universitetai turi autonomiją, galima sukurti sistemą, kuri aukštąsias mokyklas motyvuotų rinktis nuosaikią, protingą ir nacionalinių kalbų teisių neribojančią politiką.
3. Toms sritims, kurios neturi tyrimų nacionalinės terpės, sukurti skatinimo sistemą, pagal kurią mokslininkai būtų suinteresuoti leisti lietuviškas darbų apžvalgas – tik taip įmanoma išsaugoti tų sričių lietuvišką terminiją.

SCIENTIFIC LANGUAGE POLICY

JOLANTA ZABARSKAITĖ, IRENA SMETONIENĖ

Summary

Keywords: language policy; scientific language; language policy guidelines; strategy.

After Lithuania had reached a new phase of history, both the political and economical and social life in the country has changed and the language, too, has entered a new stage of development. First of all, there was the concern about its status and then the Language Policy Guidelines were adopted to embrace the entire language policy that is structured on the basis of the globally established language policy planning technique. Today, we can already see some promise in preserving the national language in every sphere of life and the threats to the language of specific domains of public and state life have become more pronounced. Over twenty years, certain factors that determine the status and evolution of language have finally taken a clear shape.

Language planning theoreticians normally address scientific language policy on an international and national level. We usually distinguish four levels: the attitudes of European Union institutions towards preservation of national languages in a multilingual environment; the experiences and efforts of other countries to maintain science in their national language; the at-

titudes of the state and academic community of Lithuania; and the formation of an indirect language policy through baltistics centres.

The conclusions of the article go on to say that Lithuania must reach an equilibrium so as to conserve multilingualism in European science, making it possible to share new knowledge constructed by researchers who speak different languages in the most optimum way possible, because it is critical to have science develop at a brisk rate and to have Lithuania's top scientists introduced to the world's academic community. Strategies of the academic and scientific language policy should be established by every university. Since universities are autonomous by nature, there could be a system to motivate colleges to adopt reasonable, sensible policies that do not restrict the rights of national languages. Domains that do not possess a national medium for research should be encouraged through some system that would stimulate researchers' interest to publish reviews in Lithuanian – that is the only way to preserve the Lithuanian terminology of those fields.

Įteikta 2012 m. kovo 30 d.